

ПЕРШІ ШКОЛИ МІСТА

Визвольна війна українського народу проти польсько-шляхетського панування, з подіями якої пов'язане заснування Сум, сприяла піднесенню творчих сил українського народу. До закріпачення селянства і козацтва, яке юридично було оформлено у 80-ті роки XVIII століття, населення відзначалося досить високим рівнем письменності. Перші школи з'явилися в Сумах недовго після заснування міста. За відомостями 1732 року тут було п'ять шкіл, в яких 12 вчителів та їх помічників — дячки навчали учнів української мови, письма, співаю.

Вчилися в цих школах не лише діти, а й дорослі. Зі зростанням міста і розвитком його економіки підвищувався культурний рівень міського населення, посилювався його потяг до освіти. 1767 року група дворян звернулася до уряду з проханням заснувати в Сумах університет для дворян і школу для різночинців. Але це клопотання було відхилене. Царський уряд вбачав у освіті джерело вільнодумства і зовсім не сприяв її розвитку.

23 червня 1790 року в місті урочисто відкрили двокласну казенну школу — так зване мале народне училище. В перший рік тут навчалося 22 учні, в наступні півтора десятиліття — пересічно по 65 учнів. Вчитися могли діти обох статей, але тільки в 1797 і 1802 роках тут нараховувалося по кілька дівчаток. В одному класі навчалися діти різного віку — від 7 до 17 років. Викладалися закон божий, російська мова і письмо, арифметика, малювання. На утримання училища відпускалися такі мізерні кошти, що громадськість змушена була матеріально підтримувати його. Не маючи аласного приміщення, воно тривалий час кочувало по найманих квартирах.

В грудні 1806 року мале народне училище реорганізували на повітове. Функціонувало воно в складі трьох класів. Кількість учнів поступово зменшувалась: якщо в першій чверті XIX ст. вона становила понад сто чоловік, то в другій чверті — 50—60. Основна увага приділялася вивченню богословських дисциплін. Навчали також російської грамати-

ки, арифметики і геометрії, історії, географії, деякий час викладалися латинська і німецька мови. Спочатку працювало три, потім п'ять вчителів. З 1823 року училище порешило до спеціально збудованого двоповерхового приміщення.

1834 року в місті було відкрито парафіяльне училище. Нижчу освіту діти набували також у приватних школах, що їх утримували дячки та псаломщики. У 40-50 роки діяло п'ять таких шкіл. Найбільш популярною з них була школа дякона Покровської церкви Бутського, в якій щороку навчалось 40—50 учнів. Кількість учнів у інших школах не перевищувала 8—12 чоловік. Навчання в приватних школах коштувало десять, а в казенному повітовому училищі — п'ять карбованців на рік.

Мережа жіночих учбових закладів у середині XIX століття складалася виключно з приватних шкіл і пансіонів. У 1838—1853 роках існувала двокласна приватна школа. В рік заснування в ній навчалось шість учениць, у 1850 році — двадцять. В 1855—1857 рр. діяв трикласний пансіон, навчання в якому велось за програмою повітового училища. Кількість його учениць становила від 11 до 15 чоловік. Крім загальноосвітніх дисциплін, в жіночих пансіонах викладалися іноземні мови, музика, танці, рукоділля. Плата за навчання тут була надзвичайно високою: 90—150 карбованців на рік. 1858 року відкрито приватну двокласну школу, що працювала за програмою парафіяльного училища.

З другої половини XVII століття при церквах почали формуватися зібрання книжок. 1777 року в бібліотеці Успенського монастиря зберігалось 62 книжки. Досить солідні бібліотеки сформувалися при Спасо-Преображенській, Покровській та інших церквах.

1823 року відкрилась бібліотека при повітовому училищі. В 1834 році її книжковий фонд становив 918 томів, до 1860-го він збільшився ще на 300 книг та періодичних видань.

1860 року в Сумах з ініціативи громадськості було відкрито першу публічну бібліотеку. Утримувалась вона кош-

том читачів. Орендували для неї другий поверх кам'яного будинку в центрі міста. Під читальні зали віддали дві добре обладнані кімнати. Бібліотека періодичувала майже всі газети і журнали, що видавалися тоді в Росії. Її діяльність викликала таку ненависть з боку ретроградів, що вони, як повідомлялося в 205-му номері газети «Санит-Петербурзько губернские ведомости» за 1860 рік, погрожували «розгромити бібліотеку, а читачів звичечити».

Великою популярністю серед городян користувалися вистави балаганного театру, де ставилися народні драми, гумористичні й сатиричні сценки з народного життя. 1806 року в центрі міста спорудили пристосований для таких вистав та виступів заїжджих театральних труп балаган.

В місті над Псалом діяли талановиті народні майстри. Наприкінці XVII — на початку XVIII століть сумчанин Дідошенко так улаштував своїми будівельними роботами, що одержував замовлення не тільки в своєму місті, а й у навколишній місцевості. На початку XVIII століття при сумському Успенському монастирі діяла іконописна майстерня, в якій працювало кілька художників. Найбільшою слави зажив іконописець Ілля, котрий навчався живопису у київських майстрів.

До пошвавлення культурного життя міста в XVIII столітті спричинилися неодноразово його відвідини видатного українським філософом, поетом і просвітителем Г. С. Сковородою. В Сумах жили однодумці й щирі шанувальники великого гуманіста.

Багатьом освіченим людям Росії кінця XVIII сторіччя було відоме ім'я сумського городничого Івана Федоровича Богдановича — письменника і поета, автора присвячених Г. Р. Державіну віршів, «Оди на 1813 рік», педагогічної праці «Про виховання юнацтва», написаної під впливом ідей Жан-Жака Руссо, «Граматики російської на користь поляків» та інших творів. Його неодноразово відвідував, а в другій половині 90-х років і періодично жив у Сумах відомий російський поет, член Російської академії наук Іполит

Федорович Богданович — видавець ряду журналів і газет, перекладач творів французьких просвітителів, автор ліричних віршів, драм і поем, зокрема славнозвучної «Душеньки» — одного з кращих творів тогочасної російської літератури.

В Сумах починалась літературна діяльність українського поета-романтика П. С. Морачевського (літературний псевдонім Пилип Галузенко). Працюючи з 1828 по 1832 рік викладачем повітового училища, він написав віршовану комедію «Сумська дивачка», вірші «Дорога», «Перше травня», «Монастир» та інші твори.

Наше місто є батьківщиною В. І. Крамаренкова (1732 — 1796) — друга родини М. В. Ломоносова, перекладача творів французьких просвітителів, римських авторів, автора ґрунтовної праці, присвяченої історії гірничої справи в Росії й аналізу її стану в другій половині XVIII століття.

Уродженцем міста є відомий український натураліст і медик І. Й. Калениченко (1805—1876). Виходець із селянської родини, Калениченко був ученим з надзвичайно широким діапазоном інтересів: блискучим знавцем фізіології, анатомії, медицини, викладав у Харківському університеті геологію, мінералогію, палеонтологію. Ним були проведені палеонтологічні дослідження в селі Кулішівці Недригайлівського району. За його проектом і під його керівництвом в 1841 році там було споруджено унікальний пам'ятник монументу.

Тут народився петербурзький видавець і книготорговець І. Т. Лисенков (1810 — 1881), дружні стосунки з яким підтримували О. С. Пушкін, Т. Г. Шевченко, І. А. Крилов, М. В. Гоголь, М. І. Гнєдич та інші тогочасні письменники. Лисенков був одним з перших видавців творів геніального Кобзаря. З ініціативи І. Т. Лисенкова і на його кошти в Сумах у 60-ті роки минулого століття для учнів міських шкіл влаштувалися свята зустрічі весни.

Л. САПУХІНА,
заступник директора Сумського краєзнавчого музею.